

המחירים

רמת המחירים בשנת 1957 היתה, לפי אומדן, גבוהה ב-8 אחוזים מרמת המחירים בשנת 1956. רמה זו הינה ממוצע משוקלל של מחירי המקורות שעמדו לרשות המשק בשימושיהם המקומיים הסופיים, דהיינו: מחיר הצריכה הפרטית¹, הצריכה הציבורית וההשקעות.

1. הגורמים לעליית המחירים

המחירים של מרבית המוצרים והשירותים שעמדו לרשות המשק, הצריכה הפרטית והבנייה, נקבעו על פי השינויים בהיצע ובביקוש המקומי, ומחירי מיעוטם לא נקבעו בדרך זאת.

(א) מחירי הצריכה הפרטית והבנייה. העלייה במחירים הכלולים בקבוצה זו נובעת בעיקר מהעלייה הכללית בביקוש הכספי. הכמויות המוצעות של סחורות ושירותים מהתפוקה המקומית ומהיבוא גדלו אמנם בשיעור של 12 אחוזים בערך, אך לא היה בכך די כדי למנוע את עליית המחירים של מוצרים אלה. בחלק ממוצרי הצריכה לא בא עודף הביקוש לידי ביטוי במחירים, בגלל מדיניות הקיצוב וקביעת מחירים שהיתה נהוגה לגבם מצד הממשלה.

השפעה ממתנת על עליית מדד המחירים לצרכן היתה למדיניות הסובסידיות והקיצוב של הממשלה, שהופעלה בעיקר לגבי מזון. בגלל הקשר בין מדד המחירים לצרכן והשכר, היתה למדיניות הסובסידיות השפעה ממתנת על רמת המחירים הכללית במשק.

הוצאות הייצור המקומיות, שעלו כתוצאה מעליית השכר, ההיטלים על חומרי גלם ועליית מחירי היבוא, היוו ב-1957 גורם משני בלבד בעליית המחירים. דבר זה נכון גם לגבי עליית מחירי היבוא של מוצרים מוגמרים והיטלים על מוצרים סופיים.

העלייה של מדד המחירים לצרכן הסתכמה ב-6.5 אחוזים ועליית מחירי הבנייה ב-7 אחוזים.

(ב) מחירי הצריכה הציבורית. הצריכה הציבורית אינה מוצאת את ביטוייה במחירים בשוק הסחורות והשירותים. כתחליף לאומדן ביחס לעלייה של מחיר הצריכה הציבורית, נמדד שינוי המחיר על-ידי השינוי בשכר העבודה הממוצע של עובדי המדינה.

¹ נתקבלו כתוצאה מחלוקת הצריכה במחירים שוטפים בצריכה הריאלית. (ראה פרק ד', הצריכה הפרטית, עמ' 43 הערה 2). בהעדר מדידה של מחירי הצריכה של כלל המשק מתרכז הדיון במחירי הצריכה, להלן, במדד המחירים לצרכן, המשקף מחירי צריכה של שכירים עירוניים, משנת 1951.

(ג) מחירי ציוד. מחירי מרבית הציוד המיובא הם מחירי חוץ לארץ, אשר ערכם בארץ נקבע לפי שער החליפין הרשמי, היות והממשלה מקציבה ציוד זה למבקשיו. מחירי הציוד המיוצר בארץ נעים באופן מקביל למחירי הציוד המובא מחוץ לארץ, בגלל התחלופה הקיימת בין ציוד מקומי לציוד מיבוא.

2. מדד המחירים לצרכן

בהעדר אמצעי מדידה מתאים יותר, משמש מדד זה כאינדיקאטור לשינויים במגמות המחירים של מוצרי צריכה. בדין וחשבון של בנק ישראל לשנת 1956 פורטו מספר מגבלות של מדד המחירים לצרכן בתור מודד של רמת מחירי התצרוכת במשק.¹

(א) השינויים במדד

בשנת 1957 עלה מדד המחירים לצרכן במוצע ב-6.5 אחוזים לעומת ממוצע 1956. שיעור זה דומה לשיעור העלייה הממוצעת של המדד משנת 1955 לשנת 1956, שהסתכם ב-6.4 אחוזים (ראה לוח ו'1).

בתקופה שבין דצמבר 1956 לדצמבר 1957 עלה המדד ב-13 נקודות והגיע ל-263 (ספטמבר 1951=100) או ב-5.2 אחוזים. המדד הגיע לשיא בחודש מאי (270 נקודות).

יש לזכור כי מדד המחירים לצרכן מושפע ממדיניות הממשלה הנותנת סובסידיות למוצרי תצרוכת וממיעוד² חלוקת מנות המזון שבקיצוב שמחיריהם בפיקוח. מדיניות זו של הממשלה יש לראות לאור הקשר הקיים בין מדד המחירים לצרכן לבין גובה תוספת היוקר המשתלמת לשכירים. בתחילת שנת 1957 נכנס לתוקפו הסכם שכר קולקטיבי חדש לתשלום תוספת היוקר. לפי הסכם זה נקבע תשלום תוספת יוקר מוגדלת בחודשים יוני ודצמבר, אם המדד גבוה ב-3 אחוזים או יותר בהשוואה למועד האחרון בו הוגדלה תוספת היוקר, ובחודשים מארס וספטמבר נקבע תשלום תוספת יוקר מוגדלת, אם העלייה במדד היא של 5 אחוזים או יותר.

מדיניות הממשלה לאחר הסכם חדש זה נתנה את אותותיה בהתפתחות החודשית של מדד המחירים לצרכן במשך השנה.

התנודות העיקריות של המדד נגרמו ע"י התנודות בסעיף "פירות וירקות". מצד אחד חלות בסעיף זה תנודות הקשורות בשינויים בכמויות המוצעות של פירות וירקות שונים עם התחלף העונות החקלאיות. מצד שני, הסובסידיות הממשלתיות הופנו במידה רבה למוצרים המופיעים בסעיף זה.

התנודות בסעיף זה הן ניכרות, אך יחד עם זאת הוא תרם לצמצום שיעור עלייתו של מדד המחירים לצרכן בכללותו, בעיקר מן המחצית השנייה של 1956 ואילך (ראה דיאגרמה ו'1). אין להבחין במהלך עונתי ברור של מדד המחירים לצרכן על אף העובדה שקיימות תנודות

¹ ראה בנק ישראל, דין וחשבון לשנת 1956, עמ' 103.

² Timing.

מדד המחירים לצרכן, 1956-1957

(ספטמבר 1951 = 100)

הממד	התקופה
248	ממוצע 1956
264	ממוצע 1957
250	1956 דצמבר
254	1957 ינואר
259	פברואר
261	מרס
265	אפריל
270	מאי
258	יוני
264	יולי
269	אוגוסט
268	ספטמבר
268	אוקטובר
267	נובמבר
263	דצמבר

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

עונתיות בסעיפים כמו "הלבשה והנעלה" עקב המעבר מעונת שנה אחת לשנייה והמכירות הכלליות הקשורות בחיסול המלאי עם צאת העונה החולפת.

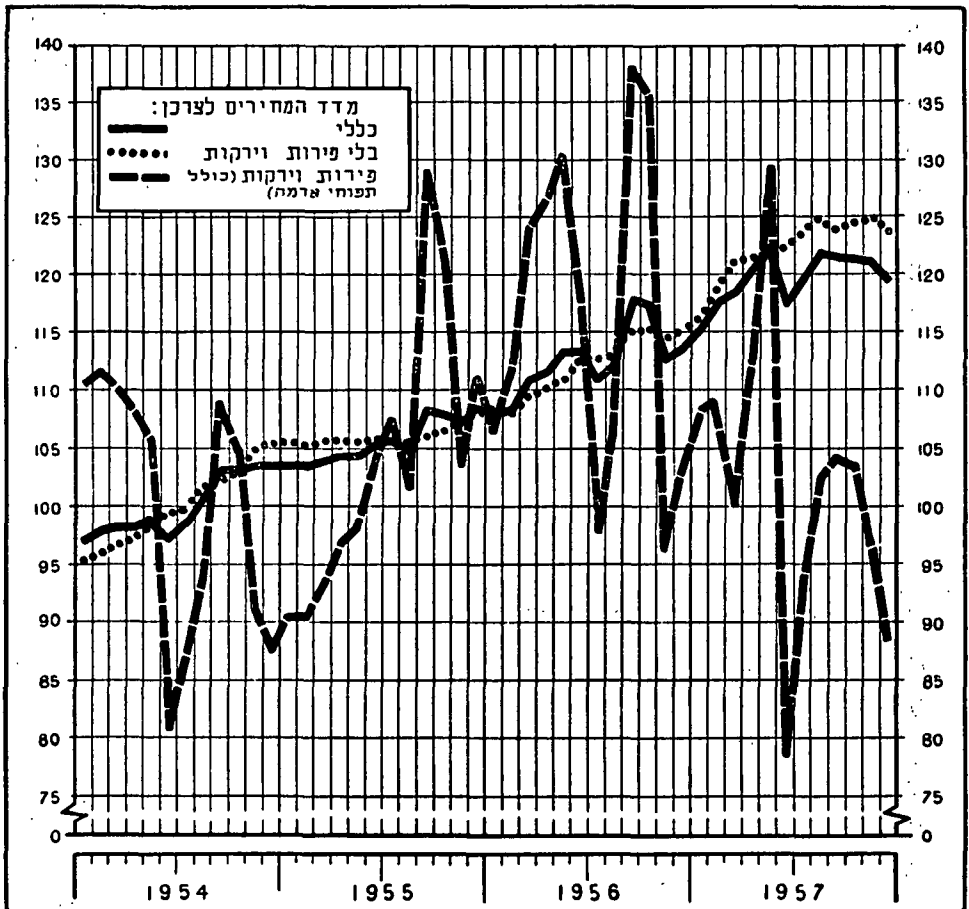
בהתאם לפרסומי המדד נראה כי הסעיפים "מזון" ו"ריהוט וכלי בית", עלו בממוצע בשנת 1957 פחות מהעלייה הממוצעת של המדד כולו, ובכך היתה לסעיפים אלה השפעה ממתנת על עליית המדד. הסעיף "הלבשה והנעלה" עלה כממוצע המדד, והסעיפים "שכר דירה וחשמל", "מסים", "חינוך ותרבות" ו"שונות" עלו בממוצע יותר מן המדד (ראה לוח ו'2).

(ב) השינויים במרכיבים העיקריים של המדד

כדי לבחון את השינויים במחירים של מוצרי תצרוכת בהתאם למקורות המוצרים, נערך מיון מחודש של הפריטים המופיעים במדד המחירים לצרכן, אשר רוכזו בקבוצות השונות במהותן

הסעיף "ירקות ופירות" ומדד המחירים לצרכן, 1954-1957

(ממוצע 1954=100)

מהקבוצות של מדד המחירים לצרכן. מיון חדש זה אינו ניתן להשוואה, עם המיון של מדד המחירים לצרכן המתפרסם על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אלא בסך הכל בלבד. עיקר ההבדל הוא בשירותים האישיים וביבוא הישיר, שהוצאו מהענפים השונים.

להלן ניתנת ההשוואה של השינויים במחירי המוצרים לפי מקורותיהם (ראה לוח ו'3).

1. מזון. סעיף זה מורכב משלושה פריטים עיקריים: מזון מעיבוד תעשייתי מקומי הכולל סיגריות וקרח, תוצרת חקלאית ומזון מיובא. מחירי המזון עלו ב-5.9 אחוזים בממוצע 1957 לעומת 1956 וב-7.3 אחוזים ב-1956 לעומת 1955.

מחירי המזון מעיבוד תעשייתי מקומי עלו ב-8.4 אחוזים בממוצע ב-1957 לעומת 1956, שיעור עלייה דומה לשיעור העלייה ב-1956. גם מסיכומי משרד המסחר והתעשייה מתברר, כי

העלייה בממוצע השנתי של סעיפי מדרד המחירים לצרכן, 1955-1957

מסל הסעיף	העלייה בנקודות		העלייה באחוזים		הסעיף
	מ'1956 ל'1957	מ'1955 ל'1956	מ'1956 ל'1957	מ'1955 ל'1956	
410	5.0	7.4	4.6	7.4	מזון
130	2.1	0.7	6.5	2.2	הלבשה והנעלה
73	0.6	0.3	4.1	2.3	ריהוט וכלי בית
76	1.7	0.7	10.2	4.1	שכר דירה וחשמל
65	1.1	1.8	7.5	13.4	מסים *
40	1.0	0.9	8.8	9.0	חינוך ותרבות
206	4.7	3.2	9.1	6.7	שונות **
1,000	16.0	15.0	6.5	6.4	כל הסעיפים

* כולל מס עירייה, אגרות מים ומס אחיד.

** כולל ריפוי ותרופות, החזקת דירה, צורכי בית שונים, שירותים אישיים, בידור, סיגרים, נסיעות ומתנות.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

מקורות המרכיבים של מדרד המחירים לצרכן, 1956-1957

המסל	אחוז העלייה או הירידה (—) בממוצע השנתי		המקורות
	מ'1956 ל'1957	מ'1955 ל'1956	
157	1.5	5.9	תוצרת חקלאית *
97	-12.0	11.8	פירות וירקות
60	23.5	-3.5	יתר התוצרת החקלאית
450	7.4	5.4	תוצרת תעשייתית **
234	8.4	8.4	מזון
73	6.5	-0.1	טכסטיל
21	8.7	4.4	הנעלה
122	6.2	3.9	יתר התעשיות ***
40	11.4	4.6	מצרכי יבוא ישיר ****
34	9.1	5.2	מזה: מזון
230	8.7	8.8	שירותים *****
123	7.6	8.1	פריטים שלא נכללו בסעיף אחר *****
1,000	6.5	6.4	כל הסעיפים

* בסעיף זה נכללו בשכר בקר טרי ובשכר עוף שלא נכללו ב"תוצרת חקלאית משווקת" בפרק החקלאות הדן בשיווק ישיר לצריכה של תוצרת חקלאית.

** אינו כולל חשמל.

*** כולל ריהוט, מתכת, תוצרת כימית ופרמצבטיה, פלסטיקה, ציוד חשמלי, זכוכית וקרמיקה.

**** מלבד מזון כולל סעיף זה נפט וספירט.

***** בעיקר ארוחות מהגז לביה; תיקוני כנדים, נעליים ושעונים; טיפול רפואי, בידור, ומסעות וכיו"ב.

***** בעיקר שכר דירה, חשמל ומסים עירוניים.

המקור: בנק ישראל לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המחירים שקיבלו מפעלי התעשייה תמורת מוצרי הצריכה המופיעים בסעיף זה, עלו בשיעור של 8.7 אחוזים.

מחירי המזון מתוצרת חקלאית מקומית מראים עלייה קלה (של 1.5 אחוזים), לעומת עלייה של 5.9 אחוזים ב-1956, לפי הפירוט המובא בלוח ו'3.

את היציבות היחסית של מחירי התוצרת החקלאית ב-1957 יש ליחס לשתי מגמות מנוגדות במרכיבי סעיף זה. במחירי הפירות והירקות היתה ירידה כתוצאה ממדיניות הסובסידיות של הממשלה וגידול ההיצע, ובמחירי התוצרת החקלאית האחרת היתה עלייה.

מחירי המזון מיבוא ישיר עלו ב-1957 לעומת 1956 בשיעור של 9.1 אחוזים, בעוד שבשנת 1956 הם עלו בשיעור של 5.2 אחוזים.

העלייה משקפת בעיקר קביעת מחירים על-ידי הממשלה, בין בצורת פיקוח מחירים ישיר בעת שממשלה היא היבואן ובין בצורת היטלים. היא אינה משקפת, בהכרח, שינויי מחירים בשוק העולמי.¹

2. ט כ ס ט י ל ו ה נ ע ל ה. מחירי הטכסטיל וההנעלה עלו ב-1957 במוצע ב-7.0 אחוזים, לעומת עלייה של אחוז אחד בקירוב ב-1956. את העלייה הזו יש ליחס לגידול ניכר בביקוש למוצרים אלה שחל בסוף 1956 ובראשית 1957. הגידול בביקוש התבטא בעלייה בכמות הנמכרת בשיעור של 6 אחוזים בקירוב.² העלייה הממוצעת במחירי הטכסטיל הגיעה ל-6.5 אחוזים, בעוד שמחירי ההנעלה עלו ב-8.7 אחוזים.

3. ת ו צ ר ת ת ע ש י י ת ש ו נ ה.³ סעיף זה מראה עליית מחירים בשיעור של 4.6 אחוזים ב-1957 לעומת עלייה של 3.6 אחוזים ב-1956. בלטה העלייה במחירי מוצרי צריכה מתוצרת מתכת, זכוכית וקרמיקה.

4. ש י ר ו ת י מ.⁴ בסעיף זה מופיעה סדרה של מחירי שירותים אישיים המפורזים במיון הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בסעיפים שונים. שינויי המחירים משקפים בעיקר שינויים בתמורה לגורם העבודה.

העלייה בסעיף זה ב-1957 היתה בשיעור של 8.7 אחוזים, בדומה לעלייה של 8.8 אחוזים בשנת 1956.

5. ה ו ב ל ת נ ו ס ע י מ.⁵ נוסף לייצוג של האוטובוסים במדד המחירים לצרכן המופיע בפסקה 4 לעיל, ניתנים בזה סיכומי מדד המשקף את שינויי המחירים של הובלת נוסעים בכל ענפי ההובלה היבשתיים בארץ (ראה לוח ו'4).

מחירי הובלת נוסעים עלו ב-1957 לעומת 1956 בשיעור של 10 אחוזים וב-1956 לעומת 1955 ב-12 אחוזים בקירוב. רוב עליות המחירים חלו במחצית השנייה של 1956 ובראשית 1957

¹ יש לזכור כי שינויי מחירים זה אינו כולל את המחירים לצרכן של היבוא לשוק המקביל, ששיעור עליית מחיריו נאמדת, על סמך נתוני "עמיון", ב-30 אחוז. גם מחירים אלה נקבעים על-ידי הממשלה.

² מבוסס על השינוי בצריכה הריאלית ב-1957 לעומת 1956. ראה פרק ד', הצריכה הפרטית.

³ כולל ריהוט, מתכת, תוצרת כימית, פלסטיקה, ציוד חשמלי, זכוכית וקרמיקה.

⁴ ראה הערה ***** ללוח ו'3.

⁵ הובלת נוסעים כאן כוללת תחבורה עירונית ובינעירונית באוטובוסים, רכבת וחברות מוניות. אינה כוללת תחבורה אווירית פנימית, מוניות מיוחדות ושירות בתוך תחומי ערים.

אחוז העלייה השנתית במחירי נסיעה, 1956-1957

המשקל *	מ-1956 ל-1957	מ-1955 ל-1956	
57	5.3	10.3	אוטובוסים בינעירוניים **
33	16.9	16.2	אוטובוסים עירוניים
5	8.2	15.4	רכבות
5	16.7	5.0	מוניות בינעירוניות
100	9.8	12.2	סך הכל

* המשקל נקבע על פי אחוז הסדיון של כל סוג תובלה בסך הסדיון ב-1956.
 ** אש"ד בלבד - כולל נסיעות עירוניות בחיפה, טבריה ומספר ערי שדה.
 המקור: אוטובוסים בינעירוניים - משרד התחבורה; אוטובוסים עירוניים - הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה; רכבות - רכבת ישראל; מוניות בינעירוניות - בנק ישראל.

בעקבות סיום שביתת התחבורה והטלת מס עקיף בצורת "בול ביטחון". במשך 1957 לא היו עליות מחירים.¹

6. פריטים שלא נזכרו במקום אחר.² שיעור העלייה של פריטים אלה ב-1957 לעומת 1956 היה 7.6 אחוזים. העלייה המקבילה ב-1956 היתה 8.1 אחוזים.

3. מחירי השקעות מקומיות

מצויים ארבעה אינדיקטורים לקביעת השינויים במחירי ההשקעות: מדד הוצאות הבנייה המתפרסם ע"י הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המשקף בעיקר הוצאות לבניית שיכונים ציבוריים; שינוי ההוצאות בביצוע עבודות עפר; שינוי המחירים של ציוד ומכונות המובאים באמצעות חברת השילומים והמשקפים את מחירי היבוא מאירופה; מחירי ציוד ומכונות מייצור מקומי.

עליית מחירי סך ההשקעות במשק נאמדת ב-6 אחוזים.

מחירי הבנייה. כדי למדוד את השינוי במחירי הבנייה מן ההכרח לדעת את המחירים הסופיים של הבניינים, הכוללים נוסף להוצאות הבנייה ופיתוח השטח גם את רווח הקבלן. אין להביא בחשבון שינויים במחיר הקרקע.

כאינדיקטור ניתן להיזקק לשינוי במדד הוצאות הבנייה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה המשקף, כאמור, בעיקר את השינוי בהוצאות הבנייה של שיכונים ציבוריים. שימוש באינדיקטור זה כולל הנחה של שיעור רווח קבוע לקבלן.

¹ ברם, חברות האוטובוסים קיבלו סובסידיות שהסתכמו בשנת הכספים 1956/57 ב-2 מיליון ל"י בקירוב, כדי שהוצאותיהן לא תעלינה.

² סעיף זה כולל בעיקר שכר-דירה, חשמל, מסים עירוניים, חפצי חן, עיתונים, ספרי לימוד וקריאה.

מדד הוצאות הבנייה עלה במוצע ב-1957 לעומת 1956 ב-4.6 אחוזים, וב-1956 לעומת 1955 ב-14.8 אחוזים.

עליית סך הוצאות הבנייה בכל סוגי הבנייה, כולל רווחים, נאמדת ב-7 אחוזים ב-1957 לעומת 1956, וב-14.3 אחוזים ב-1956 לעומת 1955.

מחירי עבודות עפר. עליית ההוצאות בביצוע עבודות עפר ב-1957 לגבי 1956 נאמדת ב-10 אחוזים בערך.

מחירי ציוד ומכונות מיבוא. מחירים אלה המתייחסים, כאמור, למחירי גרמניה המערבית (פ.א.ב.) והמתאימים בכללם ליבוא הישראלי של ציוד ומכונות מאירופה המערבית בכלל, עלו ב-3.7 אחוזים במוצע ב-1957 לעומת 1956. העלייה המקבילה ב-1956 היתה בשיעור של 4.2 אחוזים.

מחירי ההובלה, המהווים כ-5 אחוזים מהמחירים ס.י.ף., ירדו ב-1957 לעומת 1956 בשיעור ממוצע של 1.5 עד 2 אחוזים. אפשר לראות איפוא את השינויים במחיר פ.ו.ב. כמשקפים את שינויי המחירים לקונה בארץ, היות ואין היטלים על מחירי ציוד בתקופת ההשוואה.

מחירי ציוד ומכונות מייצור מקומי. מחירים אלה המבוססים על אומדנים של משרד המסחר והתעשייה, עלו ב-3 אחוזים. עליית מחירים מתונה זאת מוסברת על-ידי העובדה, שהיצרנים המקומיים חוששים להעלות את המחירים בגלל אפשרות מעבר לשימוש בציוד מיבוא. כן נמנעה עלייה במחירים על-ידי הפיקוח על חומרי הגלם מחוץ-לארץ המיועדים לייצור ציוד; כידוע אין היטלים על יבוא ציוד מחוץ-לארץ.